

O carte tipărită în limba română de Martin Hochmeister în anul 1781 la Sibiu, aflată în prezent la Batthyaneum. Scurtă analiză istorică, sociologică și lingvistică

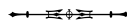
D o i n a H E N D R E B I R O

Biblioteca Batthyaneum, Filiala Bibliotecii Naționale a României
Batthyaneum Library, Branch of the Romanian National Library
Str. Gabriel Bethlen, nr. 1, Alba Iulia, România, tel./fax: +40 258 811 939
Personal e-mail: restartist_bendre13@yahoo.fr

*A book printed in Romanian by Martin Hochmeister in 1781 in Sibiu, nowadays held at the Batthyaneum Library.
A brief historical, sociological, and linguistic analysis*

The Leopoldine Diploma from 1691 stipulated that Transylvania passed under the authority of the Habsburgs, which have as immediate goal the consolidation of the borders as well as that of Catholicism. Some of the Orthodox Romanians have accepted, while preserving their rite, the affiliation to the Church of Rome, in exchange of some political advantages (among which the bishop's ennoblement) and some cultural ones (the access to education in great European universities). In this context, the mentalities of the new Romanian elites have changed, and they started to show interest for written Romanian language. The book printed in Sibiu in 1781 is an example of the evolution of writing in Romanian language, being in fact an encomium brought by the believers to Maria Theresia after her death.

Keywords: Transylvania, Maria Theresa, Romanian printing, linguistic, sociological, and historical analysis.

1. Scurtă incursiune în Contra-reforma religioasă din Transilvania

După semnarea la 4 decembrie 1691 a Diplomei leopoldine, Transilvania a fost asimilată ca provincie a Habsburgilor, fapt ce a determinat numeroase schimbări atât în plan politic cât și în plan religios. Biserica catolică, încerca în noul context, să își reia influența și prerogativele pierdute, printr-o nouă politică religioasă de contra-reformă, pe care trebuia să o aplice cu precădere în Principat. Misiune dificilă după domnia unui lung șir de principii ai Transilvaniei, fervenți apărători ai religiei calvine, cu excepția scurtei durate de domnie a familiei Báthory.

Românii au constituit un caz particular al Reformei catolice. Căci deși au acceptat după îndelungi negocieri, afilierea la Biserica Romei, pe baza celor patru puncte stabilite de Conciliul din Florența din 1439, au rămas pe mai departe atașați la valorile tradiționale ale ortodoxiei, refuzând să își abandoneze riturile orientale. Totuși au aderat la noua formulă cea a

Bisericii catolice unite, la care aderaseră deja rutenii.¹ În aceste condiții, prin Diploma din 17 martie 1701 i s-a confirmat Bisericii greco-catolice privilegiul asemănătoare cu cele ale romano-catolicilor.²

Dar în timp ce Habsburgii au încercat să folosească unirea cu Biserica Romei pentru a-și consolida dominația în Transilvania, românii au utilizat-o pentru a revendica drepturi politice și sociale. Ca o primă recompensă, românii uniți au beneficiat de avantajele drepturilor la instrucție și la cultură. Un pas important l-a constituit accesul viitorilor preoți în mari universități europene, precum, Colegiul transilvan al iezuiților, Universitățile din Tirnavia și Viena sau și mai mult, *Collegium De Propaganda Fidae* la Roma. Tot ca un avantaj li s-au acordat și drepturi politice, căci episcopii obținând titlul de baron, dobândeau în această calitate, prerogative identice cu cele ale aristocrației. În aceste condiții pentru prima oară episcopilor români le era asigurat dreptul de participare la Dieta Transilvaniei.

Primul episcop care a primit titlul și blazonul de baron, a fost Inocentiu Micu-Klein, în 1732. Se va vedea mai târziu cum, în noua ipostază, «*cel mai mare*

român din Transilvania», își va dovedi nu doar interesul pentru clerul unit, ci și pentru toți românii din Transilvania, a căror ales se considera. Astfel deși unirea religioasă poate fi considerată din punct de vedere spiritual ca o negociere, ea a generat de fapt, o veritabilă politică de ascensiune socială pe baza criteriilor ecleziastice. Și, lucru deosebit de important, a ridicat o elită nobiliară românească, capabilă să poarte un discurs politic.

2. Șansa afirmării românilor prin învățământ și prin cultură.

Propunem abordarea evoluției românilor din Transilvania, ca o consecință a politicii religioase, parțial urmată și de clerul român. Această strategie a influențat și mai mult afirmarea românilor prin învățământ și prin cultură, inclusiv prin accesul intelectualilor la conținuturile unor importante lucrări, prin lectura directă în alte limbi și prin transmiterea informațiilor în mod direct, și nu doar prin traduceri. Dezvoltarea învățământului, a dus la nevoia de manuale și implicit, la creșterea comenzilor de carte românească, dar și la diversificarea domeniilor și rafinarea gusturilor și exigențelor. Aspecte care au făcut posibile comentariile istoricului Pompiliu Teodor despre «sensibilitățile netradiționale pe care secolul începuse să le dezvăluie ca însemnate mutații, în mentalitatea proașimii...»³

Pornind de la acest context am încercat un studiu de caz pe un text tipărit în limba română, păstrat la Biblioteca Batthyaneum, text care poate fi considerat unul de referință alături de cele, editate în Transilvania secolului al XVIII-lea. În catalogul publicat de Cristina Bica⁴, în 1980, cartea este cuprinsă la poziția 32, sub titlul și cu următoarele coordonate:

Odă la moartea Mariei Tereziei, Sibiu, Martin Hocmeister, 1781, 175X100 mm., /4/f/BRV, III, p. 237, nr. 449; Coperte din carton; Fondul vechi al Bibliotecii Batthyaneum; Cota: X4118, coll. 20.

Facem mențiunea că, în catalog, cartea face doar obiectul unui demers bibliologic și nu acela de investigare propriu-zisă a conținuturilor. Titlul nu este dat complet, încadrarea în genul literar nu este conformă, căci nu este o odă, ci o evocare; transcrierea nu este completă, lipsind autorul și coordonatele sale, deși ele sunt înscrise pe coperta I; este dat doar anul, nu și data completă a apariției; lipsește numărul de pagini, și lipsește descrierea ornamentației. Nici cota nu este cea exactă, căci cartea, fiind un colligat (volant) al unui volum, a purtat în timp, mai multe cote.

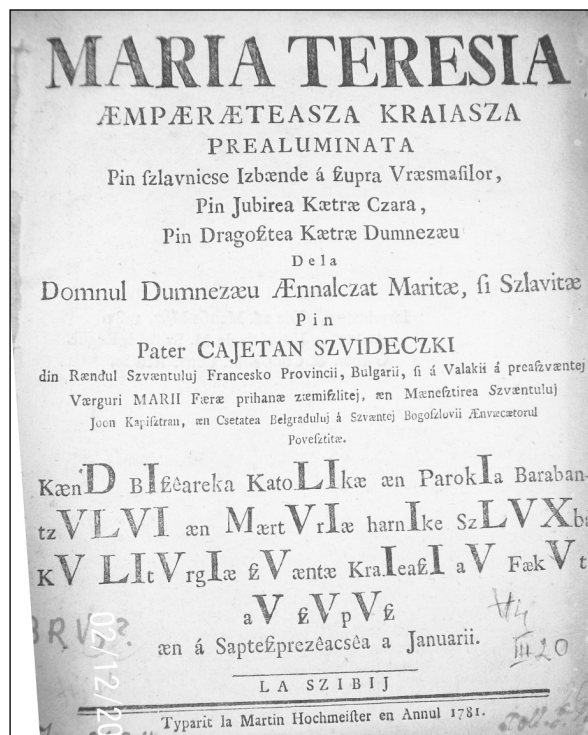
În această situație, se poate presupune într-o primă etapă, că informațiile înscrise în catalog, au fost preluate direct din vechiul catalog de carte al Bibliotecii Batthyaneum, fără o consultare prealabilă. Se știe însă dintr-o informație publicată de istoricul Toader Nicoară⁵, că o lucrare asemănătoare a fost editată la

Sibiu la 3 aprilie 1781, sub titlul: *Ode pentru pomenirea Mutherii cea din pururea a Augustei Mariei Tereziei*, Sibiu, Tipărită la Martin Hocmeister, 1781, aprilie, 3.⁶

Se pare că în prezent, textul de la Batthyaneum are o circulație extrem de restrânsă sau poate este total necunoscut ca și conținut, dacă istoricul citat o amintește doar ca pe lucrare cu autor anonim, și nu dă nici o informație, privilegiind însă din fericire alte lucrări românești, care ne-au permis o prelungire a analizei, prin metoda analogiei.

Examinarea atentă a exemplarului conservat la Biblioteca Batthyaneum, a permis indicarea titlului exact:

«*Maria Teresia/ aempaeraeteasza kraiasza prealuminata/ Pin szlavnice izbaende à szuprà Vraeszmasilor/ Pin Jubirea Kaetrae Czara/ Pin Dragoztea Kaetrae Dumnezæu /Dela/Domnul Dumnezæu Aennalczat Maritæ si Szlavitæ/ Pin/ Pater Cajetan Szvideczki/ din Raendul Szvaentuluj Francesko Provinciî Bulgarii, Si à Valakii à preaszvaentej Vaerguri MARIÎ Faeræ prihanæ ztemiszlitej aen Maenesztirea Szvaentuluj Joon Kapistran aen Csetatea Belgraduluj à Szvaentej Bogoszlovii Aenvæcaetorul /Povesztitæ/kaenD Biszeareka KatoLicae aen ParokIa Baraban/tzVLVI aen MaertVriæ harnIke szLVXba/ kU LitVrgIæ szVaentæ KraIeaszI aV FaekVt,/aV szVpVsz/aen à Sapteszprezeacsea a Januarii, / LA SZIBIJ/ Typarit la Martîn Hochmeister en Annul 1781»*

Pentru facilitarea lecturii, reluăm titlul în următoarea transcriere:

„*Maria Teresia/ empereteasa kraiasa prealuminata/Pin slavnice izbande asupra vresmasilor/*,”

*Pin Iubirea catre tara, / Pin Dragostya catre Dumnezeu
De la Domnul Dumnezeu Inaltat, Marite si Slavite!*

*Pin Pater Cajetan Svideczki / din Randul Sventului
Francesco Provinciîi Bulgarii si a Valachii a preasfentei Verguri
MARIÎ fere pribane zemislitei en Menestirea Sfantului Joon
Capistran en Cetatea Belgradului a Sfentei Bogoslovii
Invetatorul / Povestite Kend / Biseareca Katolice en Parochia
Baraban-tului en marturie barniche slujba / cu liturgie sfinte
craiesi au fekut / au supus / en a saptespzeceea a ianuarii / la
Sibii / Tiparit la Martin Hochmeister en Anul 1781."*

Din titlu, rezultă numele autorului textului românesc, *Pater Cajetan Svideczki* de la Mănăstirea Joan Capistrano din Cetatea Belgradului / Albei Iulia, și a Bisericii catolice din Bărăbanț⁷ ca loc în care s-a efectuat liturghia de evocare a memoriei Mariei Tereza, la 17 ianuarie 1781. De asemenea rezultă expres că Ordinul franciscan din Alba Iulia, era afiliat la aceeași Congregație ca și provinciile Bulgaria și Valahia, sugerând astfel raporturile directe ale Transilvaniei cu spațiul Europei orientale, împreună cu toate semnificațiile incluse: orizont geografic, lingvistic, inter-uman.

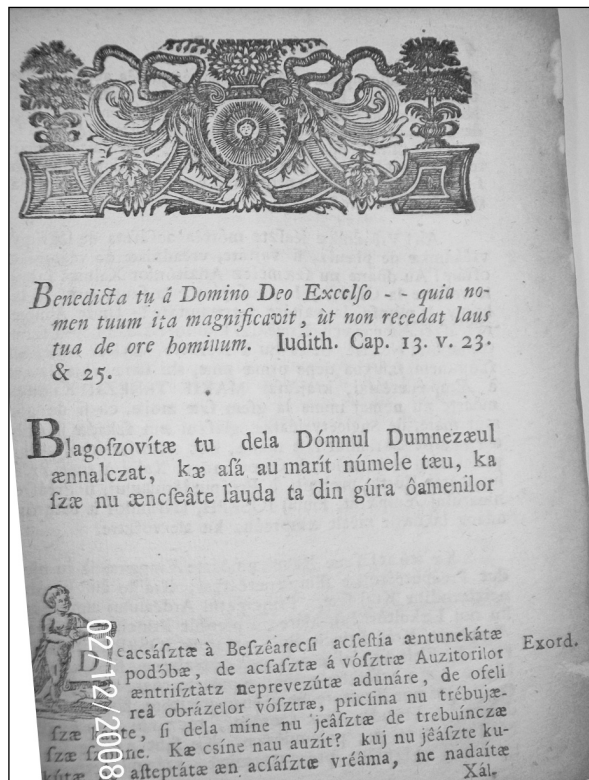
Lucrarea cuprinde 31 de pagini și este structurată astfel: o foaie de titlu, pe verso-ul căreia apare numele lui Antonius Horváth de M. Szakod, care dă dreptul de editare, la data de 26 mai 1781, în calitatea sa de censor gubernial. Urmează cuprinsul, desfășurat pe 28 de pagini. Lucrarea se încheie cu o erată, «*errata graviora-sic corrigenda*», care cuprinde cele 16 greșeli de tipar, corectate.

Decorul, executat în tehnica xilogravurii, care completează textul, este redat în carte prin mijloacele tipografice existente. Pe prima filă, un frontispiciu, decorat cu panglici și trofee, central cu soarele cu chip de om, înscris într-un cerc cu raze, frunze și flori de acant stilizate, întreaga compoziție fiind încadrată simetric de două vase cu duble anse și cu arbuști înfloriți. Pe aceeași filă jos, un înger ține desfășurat un sul, cu inițiala D înscrisă în el și cu inscripția «de la Dumnezeu». Fiercare filă este decorată în partea superioară cu câte două capete de heruvimi. Pe ultima filă, 28, după cuvântul Amin, este redată o vigneta, reprezentând o coroană de frunze și flori de acant, iar în centru simbolul Trinității, cu ochiul Mântuitorului care veghează, înscris într-un triunghi, dinspre care pleacă razele Duhului sfânt.

3. Conținuturi și idei exprimate în textul românesc

În primele două paragrafe, este descrisă starea de tristete și de jale a mulțimii, la aflarea veștii morții «*Prealuminetei Craiesie, Doamna noastră*», Maria Tereza și este transmis mesajul de condoleanțe Curtii și «*Preaputernicului și Prealuminatului Împărat Iosif*». Mesajul patetic este adresat metaforic, într-un pur stil literar: «*lacrimilor a tuturor, adaug lacrimile mele împreună cu ale voastre*». Sunt reiterate calitățile, virtuțile și iubirea defunctei, «*Maica a noastră*», care a știut asculta și care a manifestat

recunoștință față de supuși, bunătața și altruismul, tocmai de aceea deși moartea este momentul despărțirii dureroase, nu este și al uitării ei, căci «*dincolo de grijile zilnice*», ea va rămâne în rugăciunile colective ale credincioșilor. Căci memoria trebuie să rămână aprinsă în sufletele oamenilor, ca și lumânările în biserică.

Comparată cu personajul Biblic al Juditei, ca pentru a i se sublinia esența divină, Maria Tereza este binecuvantată de către autor, în latină și în română. Urmează în partea I, prezentarea genealogiei hiperbolizate a Habsburgilor, sunt invocate personalitatea lui Ludovic al II lea, rege maghiar și a împăraților Habsburgi, Ferdinand I și Carol al VI lea, precum și condițiile în care acesta a impus *Pragmatica sanțiune*: neavând un fiu, a încercat prin diete și tratative cu principatele să o impună pe Maria Tereza ca urmaș, fapt împlinit la doar 23 de ani, prin ridicarea ei pe tron deși nu a fost susținută ci atacată din toate părțile, zice autorul textului. Este reiterat apoi momentul Războiului de Succesiune, în timpul căruia și-a arătat și alte virtuți, cu toate că îl aducea pe lume pe Iosif. «*Toți voiau syo praeveleaskae, syo doborae, szo sztraemtoeazke a taetea szilnikae a vraexmasilor aendrezmeale*», și totuși va încheia și câteva alianțe favorabile. Desfășurarea evenimentelor, este dublată de evocarea personalităților cu care vine în contact, precum «*Kraiul Fredericu Boruszcu Brandemburgu, Kraiu Francii cu Bavaru eto*». Este amintită cucerirea Boemiei și a Moraviei și pericolul ce plana asupra Vienei, numită ca în maghiară, Becs. În acest context, «*Cine și-ar fi imaginat forta ei, vazând o femeie, capabila să discute cu bărbații politici și cu capii bisericii?*»

Un mic paragraf despre atitudinea ungarilor în Dieta din 1741, este oferit, pentru a sublinia că magnații au recunoscut-o ca regină și au acceptat să se ridice la luptă, conform tradiționalului « *jus insurgendi* »: « *La acestea ce au facut Ungurii? Domni, nemesi, soli din varmeghi, din ceteti, din orase adunati, ce socotea?*... *toti cu Machiabeli intr-un glas striga «Parati sumus mori» gata suntem pentru Craiasa Maria Terezia sa mori!*»

Sunt amintite apoi condițiile ascensiunii lui Francisc I, «*Francesku Lotharingului*» la demnitatea de Împărat al Sfântului Imperiu Romano Germanic, urmând lui Carol al VII lea, apoi Războiul de Șapte Ani, prin atitudinea suveranei și alianțele, respectiv condițiile de încheiere a păcii. Autorul, recurge din nou la comparațiile cu personajele biblice, precum Aaron, Faraon, Judita, și face apel la citate din Sfântul Ieronim, Grigore de Nazianz, Sfântul Ambrozie, («*In manu Mulieris Summa Victoriae*»)⁸.

Un alt aspect care nu scapă neconsemnat, este pericolul turcesc și strategia împărătesei de anihilare a acestuia, totuși trebuie să fim atenți în aceste paragrafe și la viziunea autorului asupra spațiilor locuite de români ca și la suferințele acestora: «*în câte strămtori, în câte nevoi, în câte teame și friche, în câte spaime și grije iera moșii și au fost părinții noștri? Ce prade, ce jufuire, ce prigonire en Cara Rumaeneaszkae, aen țara servii, en țara Banatului au rebdat, en cate pagube au encheput, en pribegire, en pustirea caselor, en lasarea moșilor, în inimile lor care din Țara româneasche, din țara Banatului, din țara Servii, din iuțimea turcească au fost ucși, au robiți nu repune viața, au să nu începe în robie*». În viziunea Mariei Tereza, șansa Ardealului, era aceea că avea frontierele păzite, și astfel, locuitorii de aici, erau scutiți, de invazii. Între alte avantaje reiterate mai pot fi amintite, recuperarea Bucovinei, și unificarea ei la Casa de Austria a Habsburgilor⁹.

Un aspect deosebit de important, este faptul că în acest text, Transilvania, este tratată distinct de Regatul Maghiar, pe care îl numește Țara ungurească, ea este un spațiu în care Maria Tereza, este acceptată cu astfel de fraze: «*Dar și blagoslovita iesti în țara aiasta a Ardealului*».

În partea a II a urmează enumerarea operelor de mecenat ale suveranei, ca fondarea de școli: *una la Buda, una la Tyrnaviae, alta en Vac au reidcat, au enzestrat en sporul enveteturii, pentru folosul teriil și a tereanilor* (termen folosit în sensul de cetățeni). Continuă cu avantajele create românilor, ca accesul la studii la Viena, la Theresianum, dezvoltarea unor centre școlare, precum Clujul (KLUX), unde a finanțat salariile profesorilor și hrana studenților tocmai pentru «*ca Tineretea Ardealului Nemisite (innobilate) și nemesască, fără nici o scădere a învățaturii să sporească*».

Și ca și cum ar fi evocat locuri mult prea îndepărtate, autorul textului, se adresează direct cititorului: «*Dar ce vă departez aușitorilor jalnici, la locuri depărtate? La vecinetate, la Belgrad, (a se vedea Bălgrad, altă denumire a orașului Alba Iulia) întoarceți ochii și vedeți a tinerilor scolele di(ș)nou redicate, dar nu*

*isprăvite, ci din dragostea Marii Therezii, kraiasca, fermos soversite, aneles învățatori sa afla renduiti, din cheltuiala iei... daruți cu plate, ca aspre vârsta lor să trăiască și pe tinerete să învețe, pentru bucuria pruncilor, pentru hazna a tuturor Caereanilor (țăranilor)*¹⁰. *Către Sibiu pornesc gândurile, unde veți vedea înălțate, fermoase case, din dragostea MT, zidite din avuția iei-slobode, din greutăți scutite, și la învățatura pruncilor trebuiesc înzestrate cu « Bezearekae », cu podoabele, cu odajdiile scumpe, și frumoase împodobite, unde pruncii seraci, și peresiti din părinti, de vârste barbatească, sub grija și chiverniseala preoților, sufletească în dragoste și în frică dumnezeiască să crească, și fel de fel de meștesuguri învățând, să sporească asiderea folosul țării și a țăranilor*¹¹.

Dar dragostea pentru tineri a fost dublată de ceea ce pentru vârstnici. În următorul paragraf, autorul textului continuă elogiul adus defunctei împărătese, prin descrierea strategiei de organizare a Armatei, a organizării învățământului militar, ridicarea în funcții a ofițerilor merituosi, fapte prin care a dobândit stima ofițerilor. De aceea, în momentul evocării, militarii nu pot decât să deplângă moartea Suveranei.

Împărăteasa a reorganizat Justiția, pentru a grăbi rezolvarea și judecarea proceselor, a descentralizat tribunalul suprem prin organizarea și înzestrarea tribunalelor locale la nivelul fiecărui comitat (varmeghe) și Scaun, cu funcționari- « *tablelor de judecate au rânduit, tisturi cu plate au tocmit, ca pricinile fără întârziere la sorocu dreptatei, să fie făcute. De aceea, Tabla kraiasca cu tisturi au înmulțit, legile terei au tălcuit, la rând bun au randuit tisturi în înălțata Gubernie* ».¹²

Este interesantă abordarea retorică a unui alt aspect și anume a viziunii pe care ar fi avut-o Maria Tereza față de celelalte provincii ale Casei de Austria: în cadrul acesteia, Țara Ungurească, împreună cu vitejii și fideli ei sfetnici este pusă la egalitate cu Țara Ardealului: «*Ce am de a zice de a Țării acesteia Ardealului multime și podoabe?*» Urmează încadrarea geografică, prezentarea vechilor vecini, dar adăugând și noile teritorii alipite: «*Ka precum Terii Unguresti de spre partea Amiazului (s-a adaugat) Banatu, de spre partea Apusului, Tara Leseasca, de spre partea Rasaritului Vucovina s-au adaugat si cu ia s-au impreunat. Asa Tara Ardealului, din dragostea Kraiesii Maria Terezia, MARE PRINCIPAT s-au numit s-au vestit si ca in adevar mare sa fie, Mare sa se numeasca, dragostea kraiasca din toate laturea cu multi oameni locuitori au multit, cu fermose Biserici, case si scoli atatea au împodobit, incat Ardealul cel vechi in desert, se va cauta, ca nu se va afla in hodina sa traiasca*».

Se subliniază că în Transilvania fiecare scaun, comitat, oraș, a fost susținut, ca și bisericile, a căror organizare și funcționare a preocupat-o permanent pe suverană: «*biserici au intors, au intins, au resfirat, ca toti, în toate țările sale*».

Nu este omis nici enunțul priorităților în răspândirea religiei catolice, prin botezuri și nunți: «*A prealuminetei Casei Austrii aceste sant podoabe: savarsirea vietii crestinești in izvorul faptelor bune, si sfinte, cinstea si slava lui Dumnezeu in momentul savarsirii euharistiei in altar*».

Devotiunea fata de «Jszusz Hrisztosz», Sfanta Fecioară, adică cultul marital și fată de toți sfinții. Prin prisma acestor precepte, Maria Tereza a făcut opere de binefacere, ajutând săracii, orfanii, pe văduvele de război, veteranii și răniții de război. Și chiar prin exemplul său personal, «*multe inimi a domnilor, a doamnelor au moiat, a multora ochi au deschis la lumina credinții*».

Pe filele 20-22, autorul face apologia Bisericii catolice din Transilvania, care preluând exemplul istoric al Bulgarilor catolicizați încă din timpul regilor angevini, care s-au propășit de-a lungul secolelor, prin credință, reușind să se impună ca etnie, prin opt preoți. Desigur exemplul era dat și pentru încurajarea românilor de a trece la Biserica Romei, moment prezentat astfel:

«In harnicie plecata Neamul Rumenesk pin Mare Principat a Ardealului, pin varmegia Maramuresului și a Vadului rașfirate, dragostei Marii Terezi multumeasca fara sfarsenie, ca Unirea sa sfanta cu cu Besearea Rimleana en veacul cel trecut, in anul 1696 supt grija și chiverniseala preaputernicului imparat Leopold celui dentei, pri umilinta episcopului Teofil...Biszcupiile¹³ a Munkácsului, a Varadului și a Ardealului cu kaptolone, cu mosii imputernicite, cu biseareci scutite, biseareci cu sfinte vase, cu potire, cu vezminte au fost inzestrate, imbogatite, impodobite...mai jumătate de million de zloti in zestre au daruit, ca din cameta zestrei acesteia, in toti anii biseareci sa se ridice, scole sa se faca, preoti slujitori a bisearecelor sa se braneasca mesteri, dascalii, invatatori a pruncilor, simbrie sa aibe...spre folosul tarii sa sporeasca...».

Evocarea Mariei Tereza se încheie în mod firesc, căci după toate cele săvârșite o viață, a sosit momentul trecerii la neființă, moment important, descris astfel: «*Kae kam au priceput din doftori /când nu mai putea fi salvată, Maria Terezia a cerut sa se cuminece, să fie miruită, și senină, și-a așteptat moartea – «deci ochii catre fiu iubit imperat, catre fiice dragastoase au curmat si tuturorora toate ceale bune si frumoase le-au poftit, de kivermiseala crailor porunci / le-a multumit tuturor pentru ajutorul acordat si le-a cerut iertare»...*

În *Epilogus*, Pater Svedeczki își cere scuze, gândindu-se la modesta sa contribuție în reiterarea vieții și faptelor Mariei Tereza, căci «*mai multe am tecut decat am grai*» și încheie prin întrebarea retorică, «*Ce si cat am pierdut?* Căreia îi și formulează un raspuns preluând în latină, frazele sfântului Ambrozio rostite la moartea împăratului Teodosie.

În acele împrejurări, când «*au morit maica nostre preadraga Maria Terezia*», salvarea nu mai putea fi decât în împăratul Iosif al II-lea: «*Materni imperii et virtutis haeredem*» căci el este de drept «*a imparatiei și a maichei mostean ... aparatorul a tarei, a craiilor impotriva neprietenilor...*» Evocarea se încheie cu psalmul 75, versetul 3: «*locul tau sa fie in pace și locuirea ta în Sfântul Sion, Amin*».

4. Câteva considerații istorice și lingvistice

Prin continuitatea narațiunii, prin stilul literar adoptat, îmbinat cu elemente arhaice și cu neologisme

ale vremii, prin caracterizarea psihologică și prin faptele exemplificate prin reformele introduse, de către Maria Tereza, devenită personaj principal, ne aflăm în fața unei evocări istorice. Privită din această perspectivă lucrarea oferă argumente în favoarea evoluției scrisului românesc, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Lucrarea ar putea fi analizată și prin multiplele conotații ce țin de studiul religiei, sau măcar prin interferențele cu știința Dogmaticii și a Liturgicii. Vom eluda de această dată această abordare, formulând totuși o întrebare cu răspunsul de jumătate dat: nu cumva am putea încadra această predică, această omelie, în ceea ce Ciprian Ghișa numea „*discurs identitar elaborat*”¹⁴? Căci nu este vorba aici doar despre o sumă de fapte, ci de o analiză bazată pe realizări punctuale ale românilor, cărora li se și adresează, din perspectiva istorică a Principatului devenit Mare, în timpul domniei Mariei Tereza. Această abordare permite și o altă încadrare a textului: dintr-unul, cu conotații pur liturgice în cel al genului literar al evocării. Tocmai aceasta ne permite mai departe, efectuarea analizei lingvistice a textului, ca suport al evoluției și consolidarea limbii române scrise.

Aceasta s-a ameliorat și prin diversificarea activității editoriale și laicizarea tiparului, odată cu multiplicarea mijloacele de instruire. Se observă că în mari centre tipografice, ca Sibiu, se tipăreau și cărți cu conținut literar și manuale școlare în limba română și că ele se adăunau la cele scoase la Blaj, Buda și Viena. Mai ales prin tipografi ca Martin Hocmeister și frații Petru și Ioan Barth. Aceștia, ajunseseră chiar să bulverseze distribuția și vânzarea de carte, mai ales în Banat, după privilegiul de tipărire a cărților românești obținut în 1788. În aceste condiții, sporind cererea, unele erau aduse prin contrabandă din Muntenia, sau reproduse integral după cărțile de la Râmnic¹⁵.

După o investigație comparată a textului am putea avansa câteva concluzii. Cea mai importantă ar fi semnalarea însăși a unui nou text în limba română în care sunt utilizate elemente ale altor două limbi – caracterele latine și o transcriere maghiară a cuvintelor. Influența limbii latine este prezentă și prin citarea unor texte religioase, prin modul de structurare a textului, conform predicilor din bisericile catolice, dar și prin construcții semantice și gramaticale. Mai exemplificam și prin utilizarea unor cuvinte latine în text, precum prepozițiile, superlativele în cazul unor adjective, a grupului de vocale AE, care înlocuiește E-ul și A-ul, care nu există maghiară. (kaetrae=către).

Este resimțită masiv influența maghiară prin utilizarea alfabetului, a grupurilor de litere care se pronunță identic, a ortografiei și uneori a diacriticelor maghiare.

Articularea cu unele semne „moi”, la sfârșitul unor cuvinte ca Noj=noi; Légsy=legi; Nicti=nici. Dar există și alte influențe – Lej=ei/ puțin LEI din italiană. X se transformă în j, (Xalnikae jalnică, Szluxitori=slujitori –

din spaniolă. Sunt interesante unele cuvinte, care îmbină mai multe influințe, ca (biskupie=episcopie) cu etimologia germană, cu grupul SZ ca și în maghiară, dar cu terminația substantivului românesc. Sau *Capitolone*=pentru capitul, amestec de latină și maghiară.

Semnalăm accente pe vocalele a, e, o, u; Ę cu accent circumflex, pentru Prealuminata Aempaeraeasza. (Caerei=țarii; Schi=și; Sz=s; Szae=sae=e, dar și a Acz aencelesz=ați înțeles; Tz=ț; Ae=e, ă; Cz =ț; Kae=ca)

Ar putea fi luată ca termen de comparație o altă carte în ediție bilingvă română-maghiară intitulată, «**Kintyiets Kimpenyesty ku glazurj rumunyesty fekutye gye un holtyej kimptyàn pintru vojă Fetyilor, nyevesztyirol s. cselora kui sze potriveszki si ku altzi sze izbeszk. Tipirt in anul Domnului OMNYIJE SAPTYE-SZUTYE SASZE-ZETS si VOPT**»¹⁶, în care sunt publicate și texte de cântece precum: «*Kintyeku tseluje kârje zâtse gye Drâgosztye/ Chintecu celuie carie zâte die dragostie*» și «*Horjâ fetji betriiny/ Horia fetii betriiny*», în care, deși influența maghiară este semnalată la nivelul transcrierii cuvintelor, influența ortografiei latine, este mai puțin evidentă, decât în textul analizat. (C=K; Ti, înmuiat=ty; S=fi, I=J; De=gye; Pentru=pintru; Ne=nye; Ce=cse, sau ce=ts; S=sz).

5. Scurta abordare sociologică

Elogiul prezentat se poate analiza și din punct de vedere sociologic pentru a obține noi date, metodă de cercetare susținută și de Toader Nicoara, după care: „istoria mentalităților colective are în vedere restituirea întregului domeniu al afectivului, a sentimentelor, atitudinilor și comportamentelor umane, individuale și colective, fără de care orice perspectivă asupra trecutului ar rămâne fragmentară și incompletă”¹⁷.

Se obține astfel, localizarea în timp și în spațiu: ne aflăm în Transilvania în secolul al XVIII-lea, provincia subordonată Casei de Austria a Habsburgilor, cu instituțiile care o guvernau, cu particularitățile date de diversitatea politico-administrativă, dar și de structurile etnice și sociale și nu în ultimul rând de habitat și de populație. În acest context sunt interesante procedeele de receptare a evenimentelor istorice, precum moartea Mariei Tereza. Avem de a face cu un tip de filtrare a informațiilor la nivelul maselor, prin prisma unei «*modernități unificatoare și raționalizante, care-și fac loc odată cu venirea Habsburgilor*».¹⁸

Realitatea istorică transilvăneană, cu treptatele sale acumulări de modernitate «*ale cărei valori converg cu cele ale unei lumi europene, chiar dacă cu unele decalaje*», este reprezentată prin raporturile dintre religia prescrisă și ceea ce trăiește, prin sensibilitatea religioasă care domină de departe viziunea lumii, dar și prin atitudinea în fața morții cu reprezentările și imaginarul lumii de dincolo. Dar aici intervine și imaginarul politic și social al românilor, care își asumă condiția de tolerați, după sintagma, «*în fața morții, cu toții suntem egali*».

Mai interesant însă, ni se pare unghiul de abordare propus de autorul textului, din care ar trebui să deducem între altele, imaginea prin care ar fi putut fi văzuți românii de Suverana însăși, care le erau atuurile, cum se percepeau între ei și cum se raportau la unguri sau la alte etnii din Transilvania. De menționat că autorul subliniază permanent aspirația românilor la un regim privilegiat.

Poate și de aceea, în Transilvania apare mai clar ca în alte provincii, «*mitul bunului împarat*», ca element de coeziune și stabilitate. «*La români, aflați într-o stare mesianică, mitul acesta s-a concretizat într-o structură imaginată de mare consistență mai ales prin raportare la împarateasa Maria Terezia și Iosif al II-lea*».

Recunoaștem meritul compilatorului de texte și a editorului. Întrucât credem că mentalitatea colectivă și imaginarul social au putut fi modificate în momente istorice date, și prin editarea unor astfel de lucrări, în care s-au putut exalta sentimentele prin credința în Dumnezeu, și neputința în fața morții. Este necesar însă să luptăm împotriva a ceea ce Remus Câmpean numea clișeu, unul dintre acestea fiind acela «*că, lumea românească din Transilvania veacului al XVIII-lea s-a definit ca una încă puternic ancorată în tiparele medievale*» sau că «*doar Unirea religioasă și reformismul imperial ar fi reușit să schimbe într-o anumită măsură această stare*»¹⁹.

Ar fi interesant să se cerceteze chiar și biografia paterului *Cajetan Svideczki* autorul textului analizat. De ce nu, dacă s-ar include apoi în listele elitelor ecleziastice cu rol dovedit în promovarea limbii și a scrisului românesc?

Prin abordarea sociologică, ne aflăm în fața unui fenomen, explicat în timp prin sintagma «*sacralizarea puterii în societățile tradiționale*», fapt ce ne permite să căutăm și în textul prezentat, rolul religiosului în legitimarea politică și socială. Împăratul care protejează, este transformat în personaj supranatural, după ceremonia sacralizării și mirungere. El devine astfel, apărător al celor slabi, judecător, un «*pater patrias*» și necondiționat, un personaj harismatic, posedând o strategie de consolidare pe baza unei morale creștine.²⁰

Chiar și originile Habsburgilor sunt mitice, căci au la bază genealogii imaginare, cu impact asupra sensibilității colective a supușilor, dar orizontul de așteptare în care se propagă mitul trebuie căutat și în denumirea Sfântului imperiu roman de națiune germană, care amintește ideea romanității și îi plasează pe aceștia, în categoria popoarelor alese.²¹ În sfârșit, poate că și această evocare, este inspirată de discursurile aulice, cu scopul precis, de sacralizare a persoanei imperiale și de promovare a imaginii monarhului.

În aceeași analiză se poate înscrie și strategia politică ce va duce la un alt mit, cel al Mariei Tereza: prin acordarea audiențelor supușilor săi, printr-o politică socială, prin urbariu, prin protejarea românilor în construirea de biserici, școli, orfeline, donații, prin

acțiunile în Țara Bârsei, primirea memoriilor bistrițenilor în anul 1757, înființarea regimentelor românești de frontieră – în 1768 Regimentul 2 primește medalionul Mariei Tereza-, prin introducerea devizei «*virtus romana redidiva*». Prin toate acestea, suverana a dus la apogeu imaginea de «*maică protectoare*».

Imaginea s-a răspândit până Scheii Brașovului unde s-a oficiat o slujbă de pomenire la moartea sa, astfel că nu sunt surprinzătoare reacțiile episcopilor greco-catolici care o prezentaseră ca atare, precum Patru Pavel Aaron și Ioan Bob. La 3 decembrie 1780, episcopul Grigore Maior însuși a adresat o scrisoare circulară prin care cerea efectuarea de slujbe de pomenire, în care începea cu cuvintele: «*Fostu-ne-au adevarată împărăteasă dar ne-au fost adevarată și maică...*»²².

Am dori să încheiem prin a menționa că tratarea subiectul privind textele românești care au contribuit la evoluția limbii române în secolul XVIII, nu se încheie aici. El va fi completată prin semnalarea și analiza altor texte, precum *Actul de hirotonire a lui Atanasie Anghel*, mitropolitul Bălgradului, tipărit în latină și română, în anul 1700, scris „*cu caractere și ornamente specifice tipografiei bălgrădene, care s-a păstrat ca foaie de forțat în coperta superioară a Noului Testament*”, semnalat și catalogat de Eva Mârza și Doina Dreghicium²³, precum și a unor cărți înscrise în fondul de Carte veche românească a Bibliotecii Batthyaneum.

Note:

1. Unirea rutenilor în 1646 crease precedentul, prin numirea primul lor episcop de la Munkacevo.
2. Iorga Nicolae, *Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie*, București, 1940, p.27.
3. Teodor Pompiliu, *Sub semnul Luminilor. Samuil Micu*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 46-47.
4. Bica, Lucia, Cristina, *Tipăriturile vechi românești în Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia*, catalog, în *Apulum XVIII*, Alba Iulia, MCMLXXX, 1980, pp. 244-2450.
5. Nicoară Toader, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne(1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001, p. 348.
6. « *Archiv pentru filologie și istorie* », IV, 1870, p. 689-691.
7. Bărăbanț, localitate aparținând municipiului Alba Iulia, situată la 5 km
8. Lucrarea prezentată, tipărită la Martin Hochmeister, Sibiu, 1781, p. 14.
9. Idem, p. 15.
10. Idem, p.17
11. Caereani (țăran), în sensul de locuitori ai țării, cetățeni
12. *Tabla- tribunal, tisturi-funcționari*
13. *Biszcupii-episcopii*
14. Ghișa, Ciprian, *Elaborarea discursului identitar*, Cluj-Napoca, PUC, 2006; Stanciu, Laura, *Între Răsărit și Apus. Secvențe din istoria Bisericii românilor ardeleni*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2008.
15. Dudas, Florian, *Vechi cărți călătore*, București, 1987, pp. 34-35.
16. *Cântece câmpenești cu glasuri rumunești făcute de un boltei câmpean pentru voia fetilor, nevestilor și celora cui i se potrivesc și cu*

alții se izbește. Tipărit în anul Domnului O mnie saptye sutye sasezeci si vopt., Cluj, 1768.

17. Nicoară, Toader, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne(1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Cluj – Napoca, Editura Dacia, 2001, p. 5.
18. Nicoară, Toader, *Op. cit.*, Passim
19. Câmpeanu, Remus, *Elitele românești din Transilvania veacului al XVIIIlea*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeana, 2000, p. 394.
20. Marc Bloc, *Regii taumaturgi*, Traducere de Val Panaitescu, Prefața de Jacques Le Goff Fondator, împreună cu Lucien Febvre, al *Analelor de istorie economică și socială* (1929).
21. Câmpeanu, Remus, *Op. Cit.*, pp. 326-349
22. Iorga, Nicolae, *Studii și documente*, XII, 1906, pp. 292-293
23. Mârza, Eva, Dreghicium, Doina, *Cartea românească veche în județul Alba. Secolele XVI-XVII, catalog*, Alba Iulia, Editura Episcopiei Române Ortodoxe, 1989, pp. 217-218.

Bibliography:

- Bloc, Marc, *Regii taumaturgi / The thaumaturge kings*, foreword by Jacques Le Goff
- Câmpeanu, Remus, *Elitele românești din Transilvania veacului al XVIIIlea / Romanian elites in 18th century Transylvania*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeana, 2000.
- Cântece câmpenești cu glasuri rumunești făcute de un boltei câmpean pentru voia fetilor, nevestilor și celora cui i se potrivesc și cu alții se izbește / Villatic songs with Romanian voices made by a villatic bachelor for the likes of lasses, wives and those who match them*. Tipărit în anul Domnului O mnie saptye sutye sasezeci si vopt. / Printed in Anno Domini One thousand seven hundred sixty eight, Cluj, 1768.
- Dudas, Florian, *Vechi cărți călătore / Old wayfarer books*, București, 1987.
- Ghișa, Ciprian, *Elaborarea discursului identitar / The elaboration of the identitary discourse*, Cluj-Napoca, PUC, 2006
- Stanciu, Laura, *Între Răsărit și Apus. Secvențe din istoria Bisericii românilor ardeleni / Between East and West. Fragments from the history of the Church of the Transylvanian Romanians*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2008.
- Iorga, Nicolae, *Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie / History of the Romanians from Transylvania and Hungary*, București, 1940.
- Teodor, Pompiliu, *Sub semnul Luminilor. Samuil Micu / Under the sign of the Lights. Samuil Micu*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000.
- Nicoară, Toader, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală și mentalități colective / Transylvania at the beginnings of modern times (1680-1800). Rural society and collective mentalities*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001.